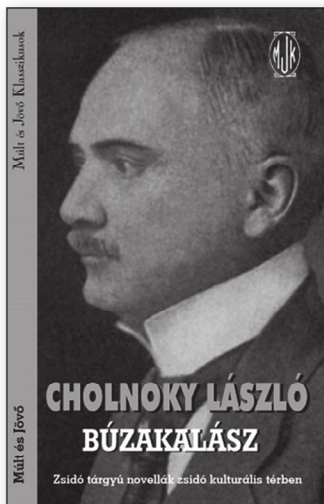

MAGYAR, ZSIDÓ, EGYÜTTÉLÉS

A Múlt és Jövő Klasszikusok 2006-ban indult sorozatának legújabb kötete egy elfeledett szerző eddig publikálatlan szövegeiből nyújt pazar válogatást. Cholnoky László (1879–1929) írásművészete leginkább Krúdyéhoz hasonlítható, de annál jóval csekélyebb terjedelmű és egyenetlenebb minőségű. Elvértve belefuthatunk egy-egy róla szóló tanulmányba vagy anekdotába, de regényein és fontosabb elbeszélésein kívül életművének nagy része korabeli folyóiratokban lappang, illetve a hagyatékban vár az újrafelfedezésre.

Kőbányai János ennek a szövegkorpusznak egy jelentős részét tette most hozzáférhetővé. Válogatásának érdekessége a rétegzettség, hiszen a zsidó szereplőket központba állító novellák után a zsidó irodalommal és sajtóval kapcsolatos, vaskos sztereotípiákra építő publicisztikai írások olvashatók, amelyet a hagyaték néhány kapcsolódó megjegyzése követ. A válogatás mélyrétegét (a vélhetően nem közlésre szánt „tudattalant”) ezek a hagyatékból kibányászott szövegek alkotják, amelyekből Cholnoky antiszemitizmusára vagy antiszemita retorikájára is rálátást kapunk.

Cholnoky László: *Búzakalász. Zsidó tárgyú novellák zsidó kulturális térben.*

Összeállította, a jegyzeteket és az utószót írta Kőbányai János. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2016.

A válogatás minden szövegegysége ambivalens, kettős képet mutat. A novellák zsidó szereplőit minduntalan negatív felhang (de legalábbis erős szkepszis) kíséri a szövegter szerzői részéről, miközben a narrátor jól láthatóan rokonszenvez velük. A publicisztikák durvább értelemben a korabeli irodalom „zsidótanításáról”, finomabb értelemben a zsidókkal való, mindkét félnek (a zsidóknak és a keresztényeknek is) ideális irodalmi együttélésről szólnak, miközben mindegyik itt közölt szöveg zsidó lapban volt olvasható jórészt 1907-től kezdődően a szerző 1929-es haláláig, majd az ezt követő években egészen 1937-ig.

Cholnoky László két, egymással összefüggő szempontból mindenképpen alulértékeltnek nevezhető. Meglepő módon nem az ismert művek színvonala, hanem írásgyakorlata és publikációs praxisa jogán érdemelne markánsabb reflexiókat. A plágiummal és önplágiummal gyakran (és jogosan) megvádolt szerző soha nem rendelkezett tartós munkahellyel, tulajdonképpen egész életében az írásai közléséért kapott honoráriumokból élt. Ez a gyakorlat az első világháborúig viszonylag jól működött, de a jól ismert katasztrófák, illetve az írásoknak helyet adó sajtóhálózat teljes újrarendezése a szerzőre nézve súlyos következményekkel járt. Minél gyorsabb idő alatt minél több szöveget kellett előállítania (majd különböző lapokban el-

sűtnie), ezt a problémát pedig leggyakrabban csak etikusnak nem nevezhető módszerekkel tudta áthidalni. Noha Cholnoky sokszor lebukott (kötetterveit, elbeszéléseit visszautasították), hosszú éveken át működőképes volt a gyakorlat, amellyel kapcsolatban persze a kezdeti évek sikerei is erősíthették: szerzőnk első világháborúig írott összes megjelent szövegének csak mintegy tíz százaléka nevezhető – klasszikus értelemben – eredetinek.

A kötet szerkesztője egy rendkívül izgalmas kontextusba, a „magyar–zsidó kulturális erőter” működésébe enged bepillantást, így a válogatás nemcsak a Cholnoky László-kutatás, de a századforduló irodalmával kapcsolatos vizsgálatok szempontjából is hiánypótló, izgalmas munka. Az erős szövegcsokor egyértelmű olvasási viszonyulásokat kényszerít ki, főleg a kötet második részében. Ugyanakkor a novellákat figyelmesen olvasva leleplezhető a bekezdéseit újrarendező („vágólapozó”) szerző is, azaz a kötet ezt a Cholnokyra jellemző, mai, poszt-posztmodern szemmel rendkívül tanulságos metódust is bemutatja.

A Reményben, a Múlt és Jövő „ifjúsági mellékletének” számító, de önálló formátumú lapban 1923-ban négy folytatásban megjelenő *Zengedi története* egyértelműen kompiláció. Második része a *Csodaelixír* című szöveg variánsa (1920-ból), a harmadik rész pedig *Hemzsegi csödjé* címen 1910-ből a Független Magyarországból kereshető vissza. Hasonló elven a kötetben olvasható *Haereditas ab intestato* és a *Sámson haja* szintén egymás variánsai. Cholnoky előszeretettel vándoroltatta szövegeit a zsidó lapokban: a *Csodálatos emberke* (1908) az Egyenlőség után 1923-ban *Téli éjszakák* címen a Reményben, az 1920-as *Pour acquit* (Egyenlőség) *Fizetve!* címen négy évvel később ugyancsak a Reményben jelent meg. A kötetben a Múlt és Jövőből beemelt *Efraim Lüttke* (1926) és *Az útitárs* (1937) szintén olvashatók voltak a Remény 1924-es folyamában, míg az egy 1930-as antológiában megjelent *Ők ketten* szintén újraközlés, szerzője először a Reményben publikálta két évvel korábban. Különösen bizarr *A Göncöl szekere* esete, amely a Remény mellett a zsidóság melletti részrehajlás-

sal éppenséggel nem vádolható Magyar Irredentában is megjelent. Cholnoky László esetében az sem egyedi eset, hogy regényeinek egyes részleteit, fejezeteit is külön publikálta: a kötetben *Búzakalász* címen olvasható két szövegből a második eredetileg a *Régi ismerősből* (1923) lett kimásolva, amelynek rövidített verziója két évvel korábban egyébként *Mefisztófelesz vendége* címen jelent meg.

Kőbányai János maga is említi az utószóban, hogy Cholnoky 1915 előtti tevékenysége „nagyobb kutatói energiát igényel” (509.), hiszen a szerkesztőségeknek leadott és megjelent publikációkat naplózó füzetek csak ettől az évtől indul. Bár a jelenlegi kutatásokból teljesen megbízható adatok még nem szűrhetők le, az már most bizonyos, hogy Cholnoky nem csupán harminchét lapnak dolgozott, ahogyan ezt a kötet szerkesztője sejtí (495.).

Eddig több mint 250 egyidejű időszaki kiadványból sikerült Cholnoky-szövegeket felgyűjtenem, igaz, az még kérdéses, hogy hány laphoz került szöveg a szerző beleegyezésével, azaz ténylegesen hány lappal, és milyen kapcsolatban állt a szerző. Feltételezhető ugyanis, hogy a zavaros jogi helyzet kikapuit több lap is kihasználta, és például névtelen szöveggént publikált már megjelent szövegeket. A *Búzakalász* nem próbál filológiai értelemben rendet vágni ebben a totálisan zűrzavaros szövegkorpuszban, de már a pusztán közzététel aktusával óriási segítséget nyújt az ezzel kapcsolatos munkálatokhoz. Mindazonáltal a szövegek – mivel nagy részben itt olvashatók először folyóiratbeli megjelenésük óta – új aspektusokkal gazdagíthatják a szerzői portrét, Kőbányai utószava pedig a Cholnoky László-recepció fontos lenyomatának tekinthető.

Cholnoky László az Egyenlőségben, a Múlt és Jövőben és a Reményben, a kötet szövegeinek helyet adó folyóiratokban közel száz – mint korábban láthattuk, nem eredeti – szöveget publikált, a kötetben ezeknek mintegy fele olvasható. Talán a tömör formátummal magyarázható, hogy a válogatásból kimaradtak a vizsgált folyóiratokban álnéven vagy névtelenül megjelenő szövegek, de bizvást remélhető, hogy a kötet esetleges folytatásában ezek is helyet kapnak majd, tovább árnyalva a Cholnoky és a korabeli irodalom(politika) viszonyáról festhető részletes tablót.

■ **Wirágh András** (Hatvan, 1982): irodalomtörténész, az MTA BTK ITI tudományos segédmunkatársa. Az utóbbi időben a Cholnoky testvérek publikálási praxisával, a korabeli magyar sajtó hálózatával foglalkozik.

FEKETE I. ALFONZ

Triolás tizenhatodnyi fájdalom

Rumpli regénye nem adja meg magát. Dübörögve köröz a gyanútlan olvasó felett, az általa keltett eszelős zajfüggönyben ide-oda rebben, megtéveszti és felőrli azt, aki leemeli e fekete borítójú könyvet. Maró, fanyar akasztó-fahumorával és látszólag ütemtelenül váltakozó narratívareszleteivel tálalja a szlovák rendszerváltozás környékére datálható családrégényt és tárgyalótermi drámát, kiemelt szerepet kap az élet banalitása, a traumákkal való szembenézés és maga a death metál, mint esztétizáló elem.

A történet a zavarbaejtő logikusság és az elborultság csimboraszója között egyensúlyoz. A főszereplő E/1-ben meséli az életét, többször ugrál térben és időben, hol a gyerekkorából emleget fel egy emléket, hol pedig arról beszél, hogy nemsokára be kell mennie

Jaroslav Rumpli: *Gabonakörök*
Fordította György Norbert,
Typotex, Budapest, 2016.

a rendőrségre tanúként. Időről időre felszínre bukkannak érzései is, amelyeket ügyel-bajjal próbálna titkolni szerelmének alanya elől, valamint barátai is helyet kérnek az elmondandók között. Ezekhez vissza-visszatérve mégis a narratíva főbb támpontjaitként a következő jellemzők funkcionálnak, amelyek egytől egyig a regény szereplőire életformáló hatást gyakoroló pozíciókba helyeződnek: a diszfunkcionális család, amely kőkemény héjat képez a főhős köré; az igazság, amelyet jog szempontjából vizsgálnak és próbálnak újra kreálni, ugyanak-

kor az Egyetemes Igazság is fontos sarokköve a narratívának, noha Rumpli az utóbbi után való kajtatást kellő humorral kezeli, így a didakticizmus elkerülhető; a fel- és alákööröző, szemmel alig követhető labda röpte, amely a tempót határozza meg; a gabonakörök, amelyek felesleges misztikummal ködösítenek; az állandó balesetek, szerencsétlen halálok, amelyek morbitást kölcsönöznek; valamint a pincékből előmorajló death metál.

A szerző a populáris műfajokon keresztül igyekszik megközelíteni az elbeszélhetőség kérdését. Ezt többféle módon ragadja meg a kötet: a death metált, a zsonglörködést és sajátos konvenciókhoz bocsátja narrátora segítségére, hogy ezek által élje túl és próbálja értelmezni a tapasztaltakat. Az elbeszélőre telepedő rezignált távolságtartással együtt a *Gabonakörök* meglehetősen szokatlan stilisztikai alakzatot hív életre. Egyfelől tehát ott van a death metál jellemzőjeként értelmezhető eszkepizmus-ellenesség valamint a memento mori hagyomány túlhangsúlyozása. E kettősség folytán a halál újra és újra felbukkan a szövegben, mint egy kiszámíthatatlan irányból visszatérő labda, amelyet előzőleg